

COM TREBALLAR ELS DILEMES MORALS A L'AULA

Lourdes Estrada Desunvila

Professora de filosofia a l'Institut Montjuïc de Barcelona

Dins del currículum de 4t d'ESO, els professors/es de filosofia disposem de dues matèries per introduir l'alumnat de secundària en la reflexió filosòfica: Cultura i valors ètics i la nova matèria optativa de Filosofia. En ambdues assignatures encaixa perfectament el treball amb dilemes morals, és més, segurament l'ètica és la millor porta d'entrada a la filosofia per als alumnes que encara no n'han tingut cap contacte, i més encara l'ètica aplicada. Aquesta té l'avantatge d'iniciar els alumnes en la reflexió i en l'argumentació filosòfica a partir de problemes concrets de la vida real, la qual cosa fa que puguin veure la filosofia com una disciplina que no només té a veure amb la nostra vida sinó que també és útil per resoldre problemes.

El treball amb dilemes morals també fa possible que l'alumnat posi en joc destreses cognitives pròpies del raonament moral, com ara la percepció de la dimensió moral d'un problema, l'anàlisi dels valors en joc, l'argumentació moral, l'obertura mental en la recerca de totes les alternatives possibles, la creativitat en la recerca de solucions i la presa de decisions, per exemple.

Ara bé, com treballar tot això a l'aula? A continuació s'ofereix una proposta basada en quatre fases:

1. Activitat inicial de motivació
2. Presentació de l'estratègia de resolució de dilemes
3. Treball per parelles
4. Col·loqui a l'aula

1. Activitat inicial de motivació

Per tal de suscitar l'interès de l'alumnat, convé introduir el tema amb alguna activitat motivadora que ens serveixi alhora de punt de partida per definir què és un dilema moral. Una bona activitat pot ser la projecció d'un fragment de pel·lícula propera al nostre alumnat que plantegi un dilema. Tenim, per exemple, el conegut "dilema del presoner" que apareix reflectit

en la pel·lícula *El caballero oscuro* de Christopher Nolan, pel·lícula que forma part d'una trilogia cinematogràfica de superherois basada en el personatge de Batman. Precisament en la darrera edició del Barcelona Pensa, la professora d'ètica a la UB Margarita Mauri va coordinar una presentació dels dilemes morals de Batman que es pot visionar a la xarxa¹. Igualment es pot trobar fàcilment a la xarxa el fragment de la pel·lícula corresponent al dilema del presoner.

A partir de la projecció d'aquest fragment de la pel·lícula, es pot definir entre tota la classe què és un dilema moral i encetar un debat sobre les dues posicions més enfrontades, per tal de començar a treballar l'argumentació. Es poden fer grups d'alumnes que defensin les dues postures principals i escriure tots els arguments a favor o en contra que se'ls acudeixin. Un cop recollits els arguments, es poden demanar quatre o cinc voluntaris com a representants de cada postura perquè la defensin davant dels seus companys, posant un límit d'uns tres minuts per intervenció i alternant les intervencions de les postures oposades. La classe pot decidir qui ha guanyat el debat votant pel grup que hagi resultat més convincent.²

¹ https://www.youtube.com/watch?v=a41O2M6QP_E

² Per aprofundir en la tècnica del debat, podeu consultar l'apartat corresponent del web de l'Olimpiada de Filosofia de Catalunya: <http://bloccs.xtec.cat/filolimp/el-debat/>

2. Presentació de l'estratègia de resolució de dilemes

És important que els alumnes comptin amb una estratègia o metodologia concreta que els obligui a considerar totes les alternatives i solucions possibles del cas per tal de resoldre el dilema. Aquesta metodologia pot ser la de reflexionar sobre el problema ètic plantejat seguint els passos i els aspectes següents, definits en coherència amb els criteris d'avaluació dels dilemes morals assumits tant per l'Olimpiada de filosofia de Catalunya com per l'Olimpiada espanyola:

1. Quin és el dilema que es planteja?

Cal que ens assegurem que els alumnes han copsat bé qui té el dilema i en què consisteix, demanant-los que explicitin les dues alternatives, sempre contradictòries entre si, que provoquen el dilema. Podem posar com a exemple el dilema moral que es va plantejar en la IV Olimpiada de filosofia de Catalunya: la Joana és una noia de 18 anys d'un excel·lent rendiment acadèmic, a qui els pares prometen el regal que ella desitgi com a recompensa al seu esforç en els estudis. Ella demana una operació per augmentar la mida dels seus pits. Què haurien de fer els pares?³ En aquest cas, el dilema dels pares consisteix en complir la seva promesa i pagar l'operació o desdir-se'n i no pagar-la.

2. Apart de les dues opcions més evidents, creieu que hi ha altres opcions per a resoldre la situació? Quines?

Després d'assegurar-nos que els alumnes comprenen bé

la situació que provoca el dilema, és important reflexionar sobre la possibilitat d'altres opcions diferents al sí i al no, perquè d'aquesta manera obliguem els alumnes a superar la dicotomia del blanc o negre i a considerar les diferents tonalitats de grisos presents en l'ampli ventall de reaccions possibles davant d'un problema. Aquest exercici estimula l'obertura mental i la creativitat necessàries per superar qualsevol atzucac moral. En el cas plantejat, altres opcions possibles podrien ser diferir el compliment de la promesa durant un temps per posar a prova el grau de convenciment de la noia o intentar pactar amb ella un altre regal que també desitgi molt, de manera que el trencament de la promesa es fes de mutu acord.

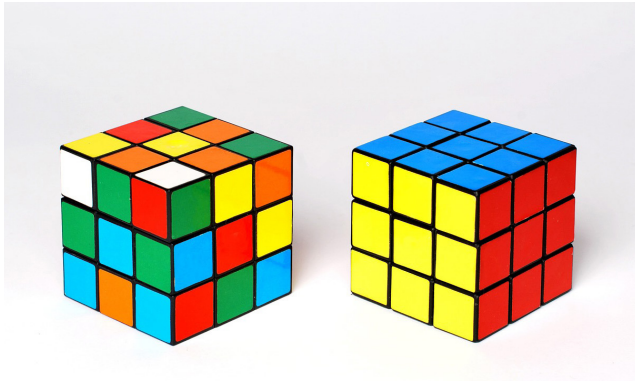
3. Quines raons a favor té cadascuna d'aquestes opcions? Quines serien les raons més importants?

Un cop examinades les diferents opcions possibles, cal argumentar-les, és a dir, justificar el perquè els pares haurien de pagar o no pagar l'operació de la Joana, per seguir amb l'exemple, o dit d'una altra manera, quins motius tenen per pagar-li, per no pagar-li, per diferir la seva promesa o per pactar un altre regal. En buscar raons per cada decisió possible, l'alumne s'adonarà de si n'hi ha cap que tingui més raons a favor que una altra o raons de més pes⁴. Seguint amb el mateix exemple, podríem adduir com a arguments per pagar l'operació l'obligatorietat moral de complir les promeses, la necessitat de respectar les decisions dels fills

³ Es pot accedir a la valoració que el jurat va fer dels dilemes resolts pels alumnes participants a l'apartat corresponent del blog de l'Olimpiada: <http://bloccs.xtec.cat/filolimp/2017/03/08/els-dilemes-morals-a-la-iv-olimpiada/>

⁴ Per qui vulgui aprofundir en l'art de l'argumentació, al web www.aprenderabater.es trobem un apartat amb diferents tècniques argumentatives.

majors d'edat encara que no les compartim o la conveniència de no trencar la confiança entre pares i fills saltant-nos un compromís adquirit.

4. Quins valors comporta cadascuna d'aquestes opcions? Quins valors serien els més importants?

Com tots sabem i sabem per experiència, les persones no ens inclinem per una acció o per una altra atenent només a la seva racionalitat, sinó que també ho fem empesos pels nostres valors. Si les raons morals són raons de tipus social i més aviat impersonals, els valors són més íntims i personals: la reflexió axiològica ens ajuda d'aquesta manera a decantar-nos per una alternativa o una altra d'una forma més realista, és a dir, més fidel al que fariem si ens trobéssim en la situació plantejada. Seguint amb l'exemple, el valor que prioritzarien els pares si decidissin pagar l'operació, seria el de la fidelitat a la paraula donada, mentre que si decidissin no pagar-la, el valor predominant podria ser el de la fidelitat als propis principis o a la pròpia consciència. Aquí tenim dos valors en conflicte, i llavors caldria valorar quin valor pesa més. Es pot traïr la pròpia consciència per complir una promesa...? A partir de la resposta que donéssim a aquesta pregunta descobriríem la nostra jerarquia de valors.

Fins i tot podríem introduir en aquest moment del debat una reflexió sobre les emocions subjacents a cada presa de decisió per tal de jutjar la seva conveniència, i llavors ens adonaríem que, si els pares decidissin pagar l'operació, potser ho podrien fer moguts per por a perdre la confiança de la seva filla, mentre que si decidissin el contrari, potser entraria en joc la por a posar en risc la salut de la Joana.

5. I tu, què faries?

Finalment cal arribar a la presa de decisió, com a habilitat imprescindible per a la vida, que s'ha de presentar de forma ben argumentada i millor si inclou alguna refutació a la

postura contrària. Si ens decantem per no pagar l'operació, per exemple, perquè pot posar en risc la vida de la Joana per una causa que no ho justifica, perquè respon a un concepte d'autoestima mal fonamentat, perquè es basa en uns cànons estètics canviants, etc., també hauríem de refutar els arguments de la postura contrària. Podríem refutar, per exemple, la idea que les promeses s'han de complir al·legant que no es pot exigir a uns pares que regalin a la seva filla el que creuen que és contraproduent per a ella, i que el seu deure com a pares és prioritari davant del deure de complir una promesa.

3. Treball per parelles

Una vegada definits el que és un dilema moral i l'estratègia per a resoldre'l, cal consolidar aquesta estratègia amb un treball més aprofundit per part dels alumnes. Una manera de fer-ho és presentar als alumnes un recull de dilemes per tal que, per parelles, en triïn i en treballin un i en facin una presentació a classe amb suport visual tipus power point, sempre seguint els passos de la metodologia explicada. És a dir, amb una primera diapositiva identificant el dilema de forma gràfica o audiovisual (amb un vídeo que hagin pogut trobar a la xarxa i que exemplifiqui el dilema), seguida de diapositives que exposin les opcions possibles i que els alumnes haurien de desenvolupar oralment, a continuació diapositives amb els arguments esquematitzats a favor de cada opció que igualment haurien de desenvolupar, etc. D'aquesta manera aconseguim que els alumnes practiquin aquesta estratègia de resolució de dilemes a través de casos diferents i que s'exercitin en el discurs oral.

4. Col·loqui a l'aula

Després de desenvolupar cada pas de la metodologia explicada, és a dir, després que la parella d'alumnes que estigui fent la presentació acabi d'explicar el dilema que es planteja, les opcions que hi veuen, les raons a favor de cada opció, etc., o també al final de la presentació, com es cregui més convenient, podem anar demanant l'opinió de la resta de la classe. Així, per exemple, podem preguntar al grup si han entès el dilema, si veuen més opcions de les que els seus companys han presentat, si troben més arguments per defensar una opció concreta, si veuen igualment altres valors implicats en cada opció que hagin passat desapercibuts pels seus companys o si sabrien refutar d'altres maneres a les exposades les opinions contràries. El diàleg eixampla sempre el limitat horitzó individual amb què interpretem i abordem els problemes i enriqueix considerablement la reflexió que se'n deriva, apart que permet també la participació activa de tota la classe⁵.

Webgrafia i bibliografia

<http://blocs.xtec.cat/filolimp/per-als-dilemes-morals/> Apartat del web de l'Olimpíada de filosofia de Catalunya amb recursos per treballar els dilemes morals a l'aula.

<http://www.xtec.cat/%7Easarsane/Dilm.htm>, amb exemples de dilemes morals de diversos temes.

⁵ Sobre pautes per conduir un diàleg a l'aula, podeu consultar DE CASTRO, F. (2009) "El diàleg filosòfic es possible y necesario en bachillerato", *Aula de Innovación Educativa*. Núm, 180, pàg. 31-35. Aquest article també es pot trobar a la xarxa.

<https://sites.google.com/a/xtec.cat/recercaetica/4t-eso/2n-trimestre/dilemes-etics/exemples-de-dilemes-morals>, amb exemples de dilemes morals relacionats amb les noves tecnologies.

<http://hazloquedevas.wikispaces.com/>, una web de problemes i dilemes morals amb exemples de dilemes classificats temàticament.

<http://filomasnou.blogspot.com.es/2011/06/4dilemes-morals.html> Més exemples de dilemes morals aplegats per temes.

<http://www.niaia.es/>, un projecte de formació i investigació en la resolució de problemes morals.

MACIP, S. ; WILLMOTT, Ch. (2014). *Jugar a ser déus*. Universitat de València. Edicions Bromera. 264 pàgs. Llibre que ens posa al dia sobre les àrees més innovadores de recerca biomèdica i ens dóna eines per formar-nos una opinió sobre les seves conseqüències socials i dilemes ètics.

